

Slovenija nizko ogljična družba do 2025: kje smo in kam gremo¹

1. Kje smo

Priprava vsake dobre strategije prične s skrbno oceno izhodiščnega stanja. V odgovoru na prvo vprašanje o možnosti doseganja takega cilja sta potrebna dva poudarka. Prvič, poudarek je na družbi in na celovitosti pogleda. Drugič, odgovor na to vprašanje bo možen šele po številnih iteracijah skozi ostala tri vprašanja o tehnologijah, stroških in ukrepih, pri čemer bo šlo za kompleksno pripravo strategije, ki bo združevala najbolj pomembna področja življenja in gospodarjenja v pogojih negotovosti. Analiza stanja, kje smo in kam gremo z dosedanjim pristopom, jasno vodi do zaključka, da **na dosedanji način omenjeni cilj ne bo dosegljiv. Potrebne so radikalne spremembe mišljenja in delovanja na mnogih povezanih področjih.**

Dva osnovna celovita dokumenta, ki opredeljujeta glavne smeri strategije razvoja, sta Strategija razvoja Slovenije (UMAR, 2005) in opredelitve v NRP (Nacionalnem reformnem programu) za lizbonsko strategijo. Če najprej pogledamo gospodarske cilje, je osrednji gospodarski cilj Strategije razvoja Slovenije doseganje povprečne vrednosti razvitosti držav EU v letu 2013. Dosedanji tempo doseganja tega cilja je bil ugoden (UMAR, 2008). Tudi naša analiza kaže, da je vrednost BDP na prebivalca po kupni moči v letu 2007 89 (EU27=100) praktično na liniji cilja 100 v letu 2013.

Prenovljena lizbonska strategija v letu 2005 postavlja poudarek na gospodarski rasti in zaposlenosti. Tako tudi poročilo Evropske Komisije o njenem uresničevanju v decembru 2007, Commission of the European Communities (2007), v statistični prilogi eksplicitno pri državah navaja EU cilj in NRP cilj za dva indikatorja: stopnja zaposlenosti in delež izdatkov za R&R v BDP. Zato bomo pri oceni uresničevanja slovenskih in evropskih ciljev v Sloveniji na makro ravni uporabili te tri krovne indikatorje. Grafikona 1 in 2 pa za bolj celovito sliko dodajata še oceno uresničevanja² na izbranih drugih področjih, relevantnih za naša vprašanja.

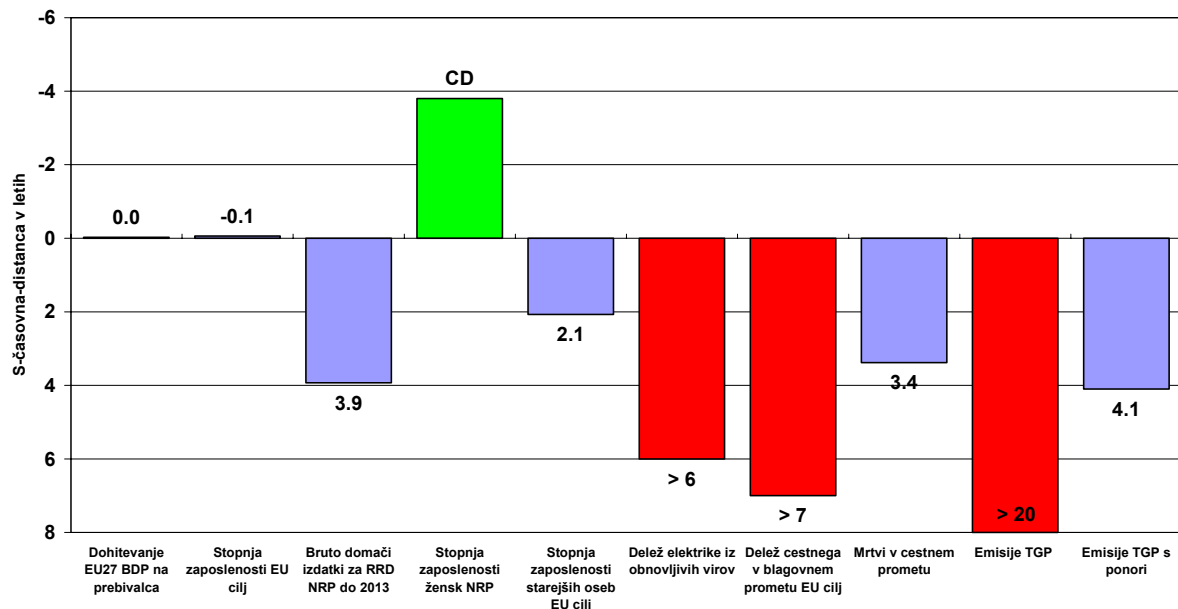
Zaključek za tri najbolj poudarjene krovne indikatorje je jasen. Glede dohitevanja EU27 in stopnje zaposlenosti je do sedaj Slovenija uresničila svoje cilje, glede izdatkov za R&R pa je katastrofalno zaostala. Za skupno stopnjo zaposlenosti je tudi na liniji do EU cilja (pri čemer je uspešna pri zaposlenosti žensk kot že stalni karakteristiki slovenske družbe, in kar za 15 odstotkov pod linijo do cilja za zaposlenost starejših oseb).

¹ Del podatkov v tej predstavitvi je povzet iz vmesnega poročila za projekt V2-0501 »Slovenija – nizkoogljična družba«, ki poteka v okviru Ciljnega raziskovalnega programa »Konkurenčnost Slovenije« in ki ga financirajo Javna agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS), Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj (SVR), Ministrstvo za okolje in prostor ter Ministrstvo za gospodarstvo za kar se jim najlepše zahvaljujemo.

² Odstopanja med linijo do cilja in dejanskimi vrednostmi lahko opazujemo vsaj v dveh dimenzijah: 1. absolutne in relativne razlike za dani časovni trenutek ali obdobje (najbolj pogosto uporabljena metoda) in 2. v časovni distanci med časom dejanske vrednosti in časom, ko naj bi bila ta vrednost predvidena na liniji do cilja (t.j. za dani nivo indikatorja). Metoda časovne distance predstavlja nov praktičen in razumljiv dodaten pogled na spremljanje uresničevanja ciljev. S-časovna-distanca (izražena v enotah časa) je tukaj uporabljena na primeru lizbonskih ciljev kot prezentancijsko in komunikacijsko orodje, ki je intuitivno razumljivo tako za politike kot za javnost. Za dejansko vrednost v določenem letu ugotavljamo, kdaj naj bi bila ta vrednost dosežena na postavljeni liniji do cilja in časovna distanca izraža prednost ali zaostanek v času glede na linijo do cilja.

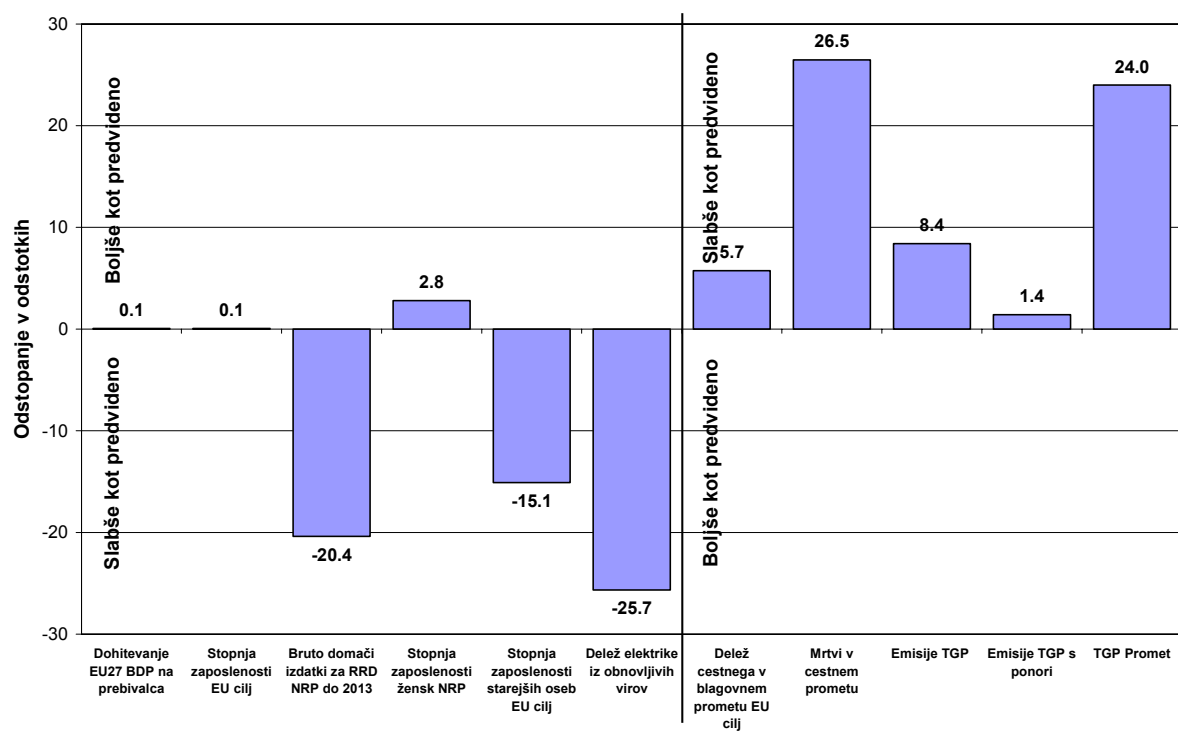
Grafikon 1.

Odstopanja dejanskih vrednosti od linije do cilja, Slovenija okoli 2007
 S-časovna-distanca v letih: - časovna prednost, + časovni zaostanek glede na linijo do cilja

Grafikon 2.

Odstopanja dejanskih vrednosti od linije do cilja, Slovenija okoli 2007
 razlike v odstotkih

Glede deleža RRD (raziskovalne in razvojne dejavnosti) v BDP pa je kar 28 odstotkov pod linijo do cilja. Tudi premik tega cilja na leto 2013 še vedno kaže, da je v letu 2006 20 odstotkov pod linijo do novega cilja, časovni zaostanek se zmanjša le od 4.4 let na 3.9 let. Da smo si v 6 letih nabrali kar 4.4 let zamude je jasen znak zanemarjanja tega področja.

Ko na tri najbolj poudarjene krovne indikatorje dodamo nekaj izbranih indikatorjev s področja okolja in energije, se slika še bistveno poslabša. Če pogledamo še te indikatorje glede na cilje za Slovenijo, pod predpostavko, da bi sledila lizbonskim ciljem, je uresničevanje ciljev daleč od zahtevanega. Delež elektrike iz obnovljivih virov in delež cestnega v blagovnem prometu je celo slabši kot v letu 2000, časovno zaostajanje je večje od 6 oz. 7 let. Tudi pri zmanjševanju umrlih v prometnih nesrečah zaostajamo več kot 3 leta za linijo do cilja.

2. Kam gremo

Pri skupnih izpustih toplogrednih plinov je Slovenija v letu 2006 imela višje izpuste od tistih v startnem letu 1986. Trend zadnjih let je zelo neugoden, ne glede na popravke dosežene z ponori in trgovanjem s kuponi. Če bi gledali formalno, bi bili izpusti v letu 2006 kar za 20 let za linijo do cilja. S tem nima smisla kvariti prikaz v grafikonu 1, potrebno pa se je zavedati velikosti tega odstopanja. **Če pa obravnavamo emisije toplogrednih plinov skupaj s ponori in upoštevamo linearno pot do kjotskega cilja v letu 2012, potem časovno zaostajanje v letu 2006 znaša okoli 4 leta, z izjemno neugodno tendenco poslabševanja pri nadaljevanju sedanjih trendov.** Povprečna stopnja rasti skupnih emisij v obdobju 2000-2006 je znašala 1.4% na leto, predvidena stopnja zmanjševanja po liniji do kjotskega cilja pa znaša -0.3% letno. Z drugimi besedami, dejanske emisije se gibljejo v nasprotni smeri kot linija do cilja, letna razlika znaša okoli 1% v nasprotni smeri od cilja, kar je znak za alarm.

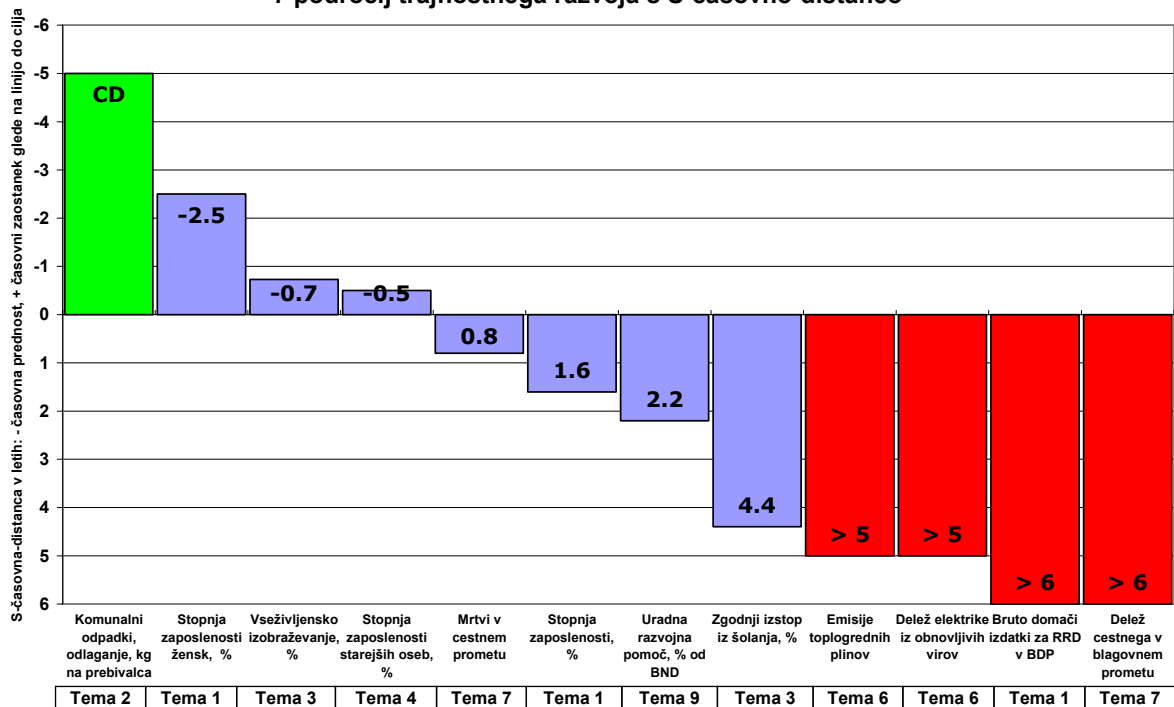
Grafikon 2 predstavlja odstopanja od linij do cilja za 10 indikatorjev merjeno v odstotkih. Problem pri primerjavi z odstotki med področji je v tem, da so linije do cilja pri nekaterih indikatorjih padajoče, pri nekaterih pa rastoče. Zato smo področja v grafikonu razdelili glede na boljše ali slabše od predvidenega. Tako vidimo, da je edino pozitivno odstopanje pri stopnji zaposlenosti žensk, dohitevanje EU27 za BDP na prebivalca in stopnja zaposlenosti so na liniji do cilja, **pri vseh ostalih osmih indikatorjih pa vidimo odstopanja v negativni smeri, pri štirih za več kot 20 odstotkov.** To so bruto domači izdatki za RRD v BDP, delež elektrike iz obnovljivih virov, mrtvi v cestnem prometu in toplogredni plini v prometu.

Pri tem je potrebno opozoriti, da obstaja nevarnost, da bi z enostranskim opazovanjem odstopanj samo z odstotki lahko podcenjevali probleme glede toplogrednih plinov. Tako bi morda nekomu izgledalo odstopanje za emisije skupaj s ponori v letu 2006 od linije do cilja 1.4% skoraj zanemarljivo, zamuda okoli 4 let pa kaže na bistveno drugačen zaključek.

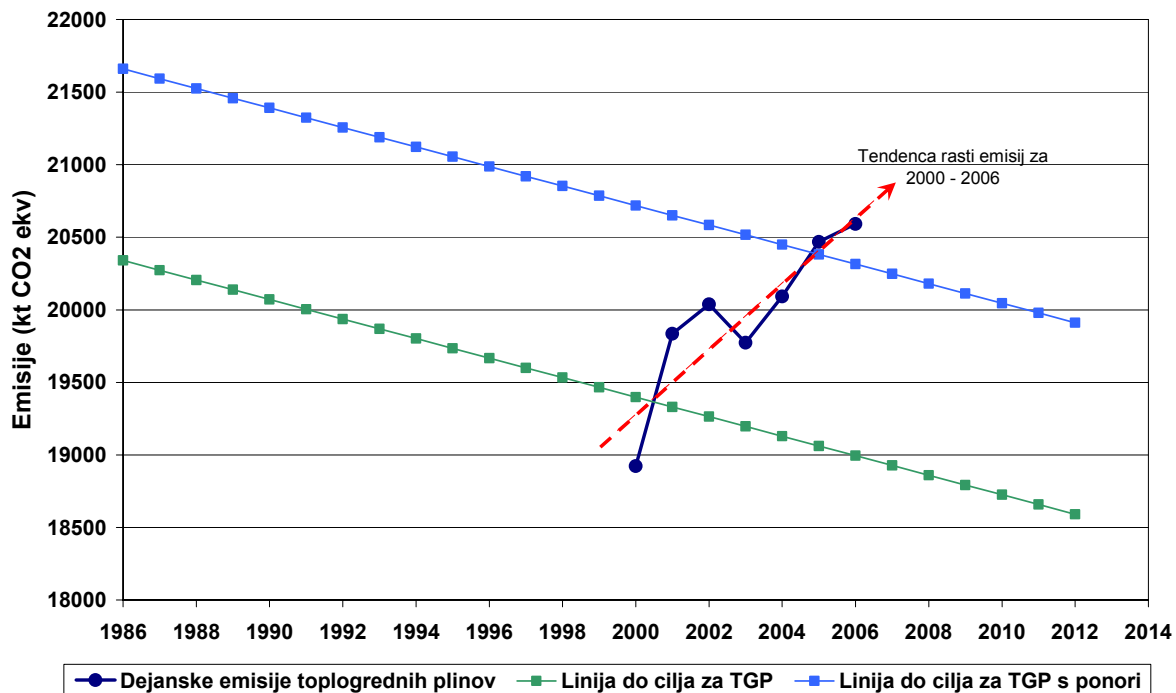
Prav tako se ne smemo nekritično orientirati na primerjave s povprečjem EU, kot to delajo mnoge analize kakor tudi nekateri standardni načini prikazov statističnih podatkov v publikacijah in na spletnih straneh Eurostata. Naš položaj glede na druge države je pomemben dejavnik pri učenju na podlagi tujih izkušenj, ne more pa biti osnovno vodilo pri načrtovanju blaginje slovenskih državljanov.

Problem ni v kvalitativnih usmeritvah lizbonske strategije, temveč v implementaciji, ki na nekaterih področjih glede na sprejete opredelitve zelo zaostaja. Grafikon 3 prikazuje odstopanja od lizbonskih ciljev za EU15 za izbrane indikatorje iz sedmih tematskih področjih trajnostnega razvoja.

Monitoring uresničevanja lizbonskih ciljev za EU15 za izbrane indikatorje iz 7 področij trajnostnega razvoja s S-časovno-distanco

Linearne linije do kjotskega cilja za Slovenijo za leto 2012 (brez in s ponori) ter dejanske emisije toplogrednih plinov: dinamiki sta povsem nasprotni

Od štirih indikatorjev, označenih z rdečo barvo, ki ponazarja velike časovne zaostanke okoli 6 let (ker so vrednosti indikatorjev slabše kot so bile na začetku v letu 2000), so kar trije indikatorji s področja klimatskih sprememb, energije in vzdržnega transporta. Četrti indikator je delež RRD v BDP: **EU ima dobre usmeritve, a zelo slabo uspešnost in izvedbo reform pri dolgoročnih problemih.**

Grafikon 2 je pokazal, da je **Slovenija bila uspešna pri kvantitativni rasti BDP in skupne zaposlenosti, ne pa pri potrebnih kvalitativnih in strukturnih premikih**, med drugim pri raziskovalnih in razvojnih dejavnostih, okolju in energiji, ki so bili prikazani tukaj. Kar zadeva strateške dolgoročne izzive (kvaliteten trajnostni razvoj, učečo se družbo in demografske spremembe) Slovenija še ni na pravi poti, potreben je korenit premik. Grafikon 4 ilustrira situacijo pri emisiji toplogrednih plinov. Doseganje kjotskih ciljev zahteva padanje emisij, trend zadnjih 6 let v Sloveniji pa ponazarja veliko močnejšo tendenco povečevanja. **Z dosedanjim pristopom smo na napačni poti.**

3. Nekaj iztočnic za diskusijo o štirih postavljenih vprašanjih

3.1. Za prvo vprašanje o možnosti doseganja takega cilja je poudarek na tem, **kako se strategija za nizko ogljično družbo vključuje v celoviti razvoj družbe.** Pri pripravi celovite strategije gre vedno za proces usklajevanja med iskanjem zaželenih ciljev in poti, na eni strani, ter njihovo izvedljivostjo, na drugi strani. Odgovor na to vprašanje bo možen šele po številnih iteracijah skozi ostala tri vprašanja o tehnologijah, stroških in ukrepih, pri čemer bo šlo za kompleksno pripravo strategije, ki bo združevala najbolj pomembna področja življenja in gospodarjenja v pogojih negotovosti. Seveda jo lahko tekoče pripravljamo s parcialnimi analizami, ki pa so podvržene vključevanju v kompleksno celoto in preverjanje v času.

3.2 Pri iskanju tehnologij s katerimi je ta cilj dosegljiv, je potrebno poudariti, da je najprej **pomembna »tehnologija« strateškega dolgoročnega komuniciranja in ustvarjanje družbenega konsenza za družbene strateške odločitve.** Glede tehnologij v ožjem pomenu besede je jasno, da je pomembno vključevanje novih spoznanj in procesov, da ne govorimo o spremembah cen v tako dolgem obdobju. Oba elementa predstavljata inherentno negotovost v tem odločanju. Kombinacija tehnologij in fleksibilnost sta pomembni vodili pri tem iskanju.

3.3 Ocena stroškov je pomemben element za odločanje med alternativami. Tu gre za kompleksno oceno družbenih stroškov in koristi. V pogojih negotovosti to vključuje razmišljanje o zelo raznolikih scenarijih. Slovenija je s svojo izvozno orientacijo v veliki meri odvisna od zunanjih pogojev in so spremembe v svetu zanjo zato dane; **bistven je način prilagajanja v skladu z našimi cilji in danostmi.**

3.4. Ukrepi države izhajajo iz zgornjih odločitev. Strategije na posameznih področjih pa nimajo učinke samo na enem področju, ampak tudi zaželeno ali nezaželeno učinke na drugih področjih. **Videli smo, da dosednji rezultati ne vodijo v zaželeno smer, potreben je korenit inovativen preobrat. Ne moremo dobro predvidevati prihodnosti, vendar našo prihodnost določamo tudi s strategijami in z ukrepi, ki jih sprejemamo in udeležujemo.** Naše šanse so v sinergiji, ki izhaja iz celovitega družbenega pogleda na razvoj. Reševanje problema okolja z uporabo domačega in tujega znanja mora biti med drugim izziv, da na številnih področjih naše slabosti odpravimo z določitvijo novih prioritet. Raziskave in razvoj, prestrukturiranje na zahtevnejša področja, poudarjen pomen intelektualnega in socialnega kapitala, sprememba miselnosti in navad, potencialna možnost, da Slovenija postane poskusni laboratorij; vse to so poti, da pri reševanju problemov ustvarjamo nove priložnosti.